

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

De Verbo Dei Libri Tres

Helm, Heinrich

Coloniae, 1560

VD16 H 1736

De Verbo Dei Liber Secundus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-30114

Omnis homines beatitudinem desiderant.

Caput I.

BEATI qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. *Lucæ 11.* Omnes beati esse cùpimus, & omnium honorū affluentia frui: sed rarus est, qui vias quibus ad beatitudinem graditur, ambulare velit. Omnes cupiunt fœcundam messem, & horrea frumentis implere, sed pauci in tempore oportuno arare satagunt, simum mittere, seminar, & alios labores ad hoc necessarios exantlare: Optamus coronas victorum, sed labores, pericula & certamina horremus bellatorū: cum nemo coronetur, nisi prius legitimè certauerit: Copiosam mercedē accipere cupimus in sero, sed laborare detrectamus in vinea. Volumus *Gal. 6.* in spiritu metere vitam æternam; sed recusamus in spiritu seminar, hoc est, ductū spiritus sancti sequi: cuius agi frenis, summa libertas est. Fructus spiritus facere, in spiritu Deo seruire, & spiritualis esse nolumus. Sed beati sunt & hic & in futuro, qui audiunt verbū & custodiunt illud, & faciunt fructum eius. Omnis ait Christus, qui habet verba *Luc. 8.* mea & facit ea, similis est homini sapienti, qui domum suam supra petram ædificat: Nam eam nihil deicere potest *Luc. 6.* in terrā. At contra, Omnis qui audit verba Ch̄ri, & nō facit ea, similis est homini stulto, qui domum suam super arenam construxit: in quam cum venti aut pluvię aut alluvio aquarum irruunt, subvertitur, & fit ruiua eius magna, & crebro irrecuperabilis. Vnde seruator alibi ait: Qui habet *Ioan. 14.* mandata mea & seruat ea, ille est qui diligit me.

Fides una est à principio usq; ad finem mundi. Cap. II.

Sed enim perplexitas hic magna suboritur, scitu necessaria, & digna quæ discutiatur: Quam qui ignorant, de N 2 verbo

verbo Dei haud secus disserunt, quām cæci de colore, &
Ephe. 4. pueri de aurī valore. Et hæc est quæ sequitur: Cum fides
Act. 15. vna sit, teste apostolo, quæ saluat & Deo acceptos facit: in
Galat. 5. qua saluati sunt patres prisci qui nos præcesserunt: & nos
similiter qui modo sumus saluabimur, dummodo in illa
fide per charitatem fecerimus Dei voluntatē: Et saluabun-
tur qui nos sequent̄, & nati natorū & qui nascentur ab illis
à progenie in progenies, timentes Deū, vt ait in actis ver-
tex apostolorū: Fides verò, donū Dei est, & per auditum:
Act. 15.
2. Cor. 12. Auditus aut̄ per verbum Dei: Et sine fide illa electorū, im-
Rom. 10. possibile est placere Deo. At: si fides est per verbū Dei, &
Hebr. 11. vna omniū, consequens est, patres priscos qui Deo placu-
Iudit. 8. erunt per fidē ab initio, idem verbum Dei habuisse quod
nobis prædicatum est per Christum & eius apostolos. Ve-
rū, quis hoc non ibit inficias? Quandoquidem sacra-
Ephe. 3. mentum Christi & euangelium, absconditum à seculis fuit in
Col. 1. Deo. Apostolis autem primū data est gratia ista, in gen-
tibus euangelizare in inuestigabiles diuinitas gratiæ Chri-
sti, & illuminare omnes, quæ erat dispensatio sacramenti
absconditi à seculis in Deo, qui creauit omnia: Qui non so-
lùm hominibus, sed & principatibus & potestatibus notū
fecerunt in cælestibus, multiformē sapientiam Dei. Verū
si Christi mysteriū & euangelium ignorauerunt, ergo nec
in eum crediderunt: & ex consequenti nec sperauerunt in
Heb. 11. eum. Si in eum non crediderunt, & nec Deo placuerunt,
quia sine fide impossibile est placere Deo. Nec salutem
Io. an. 3. sunt consecuti, eō quod qui non credunt in eum, iam iu-
dicati sunt. In contrarium autem dicit apostolus de mul-
torum fide, & operibus bonis quæ in fide fecerunt enu-
meratis: Sancti, per fidem vicerunt regna: operati sunt iu-
sticiam: & adepti sunt æternas re promissiones in cœlis.
Heb. 11.
Sap. 16. B Ad hunc Gordij nodum dissoluendū, rursus quid ver-
bum Dei sit (quod omnia sanat animarum vulnera cōtrito-
rum)

rum cordium, & alligat omnes contritiones earum) est re- Psal. 146.
petendum. Est autem verbum Dei (quod in omnem terram Psal. 18.
exiuit) manifestatio, sanctissimae voluntatis Dei, rationali Rom. 10..
creaturae facta. Vel signum aut res est, per quam voluntate-
tem suam nobis Deus manifestat.

Triplex tempus distinguitur. Caput III.

VNde notandum, quod triplex distinguitur tempus: A
videlicet, naturae conditae: legis datae: & Euangelij
veritatis & gratiae per Iesum Christum factae. Et quamvis
hoc triplex tempus, unum tempus continuum sit, trina ta-
men hac sectione diuiditur propter magna opera domini Job. 5..
& inscrutabilia, & mirabilia sine numero facta in eis, ex-
quisita in omnes voluntates eius, ad hominum consola-
tionem & salutem..

Triplacem legem Deus dedit. Caput IV.

In primo tempore, propter bonitatem suam abyssalem, A
hominem ad imaginem & similitudinem suam, rectum Gene. 1..
fecit Deus. In secundo, propter misericordiam suam aeter- & 5.
nam & infinitam, patres de Aegypto in manu potenti & Eccles. 7.
brachio extento eduxit & per datam legem in manu Mo. Exod. 20.
si, ad voluntatis suae cognitionem & operationem, induxit 32. & 34.
& reduxit. In tertio, quod temporis est plenitudo, & tem- Galat. 4..
pus acceptum & dies salutis, propter nimiam charitatem 2. Cor. 7..
suum, qua Deus mundum dilexit, filium suum unigenitum Ioan. 3..
misit. Ut saluaretur mundus per ipsum. Et omnes qui cre-
derent in illum, non perirent, sed haberent vitam aeternam.

Insuper notandum quod triplex est lex Dei, per quam
voluntatem suam Deus nobis manifestat, perinde ac tripli B
ci suo verbo gratioso. Vel si magis placet, una est eadem-
que lex Dei, unum & idem verbum Dei, quo voluntatem

N 3. suam

suam nobis manifestat: triplici tamen modo & in diuersis temporibus variè, iuxta quod hominū saluti expediebat & necessarium erat, réuelatum.

Hanc vertbi Dei identitatem inuariabilem, non solùm fidei identitas & vnitas, sed & Dei idem semper manentis & immutabilis volūtas astruit & natura. Mediatoris quoque non minus id astruit identitas. Nam Christus Iesu Christi & hodie, ipse & in secula idē ipse manet, & anni eius nō deficiunt. Atque illum pro salute deprecati sunt Ofan-na filio Dauid clamantes, qui præcesserunt, & qui eum sequebantur. At non potuissent eum inuocare, nisi in eū credidissent: Nec potuissent in eum credere, nisi per verbum Dei (ex quo fides est) cum cognouissent.

Verū si eandem fidem quam nos habemus, patres isti habuerunt, vt diuus Petrus ait, irrefragabiliter sequitur, quod & idem verbum fidei habuerunt quod nos habemus: Quamvis fides ista eorum adumbrata, implicita & & minus manifesta erat ac declarata, quam nostra. In hunc modum ad Galathas tuba euangelij ait: Prius quā veniret fides (manifestata videlicet) sub lege custodiebantur patres conclusi, in eam fidem quæ per figurarum & oraculorum impletionem in Christo, reuelanda erat. Nam diuiso & rupto velo figurarum, per veritatis exhibitionem, in ipsa sancta, reuelata facie & claro fidei oculo, modo intuemur. Nox præcessit, tenebre transferunt, dies illuxit nobis, & in die ambulamus. Non umbras sed imaginem rerum tenemus. Demum, ecclesiæ vnitas vineæ & vitis veræ, ac solis iusticiæ, qui sua luce omnes homines illuminat, in hunc mundum venientes, & verbi gratiæ, & fidei electorum astruunt identitatem. In hanc vineam excolendam, ab initio Deus semper operios conduxit & misit: qui suo tempore fructum eius fiduciantur. Arguit quoque idipsum: quod vnu est pastor ouium,

ouium, unus dominus vniuersorum, una spes vocationis **Luc. 10.**
nostræ, unus denarius, & una merces laboris & laboranti **Ioan. 10.**
um in vinea domini. **Ephe. 4.**

Vt ergo fides una est, sic & verbum fidei unum est sed **Matt. 20.**
modus manifestandi, & signum verbi huius multiplex
est, & diuersorum pro temporum varietate & nostra ca-
pacitate, necessitate & utilitate, & quod semper est au-
ctum, manifestoriique modo & argumentis nobis cla-
rioribus exhibitum & propositum. Sicut exempli gra-
tia, idem sol lucet in aurora, & per nubes lucem diffun-
dit hora tertia, in axem cœli ascendit hora sexta, fugi-
tisque tenebris illuminat sua claritate totum mundum:
Hora nona autem cum plenissimo calore lucet omnibus,
nec ullus tunc est, qui se à calore & luce eius abscondat.

Hinc de verbo Dei quod prædicatum est in toto mun- **Psal. 18.**
do, & de verbo per quod mundus factus est, quod & caro **Ioan. 1.**
factum est & habitauit in nobis, illud Iacobi accipi & intel **Iacob. 4.**
giconcinnè satis potest: Exortus est sol, ait, cum calore si- **Ecces. 7.**
ue ardore, in ancora legis naturæ, quādo Deus hominē re- **Psal. 4.**
stum fecit, & lumen vultus sui super eū signauit, & eū in
manu cōfliji sui reliquit: Et in illo lumine Deū agnouit, &
nō potuit eū non diligere sincerè. Et vtinā sic mansisset.
Tempore verò Mosis, sol iste radios suos per nubes densas
figurarū, perq; umbras oraculorū legis & prophetarū vt-
cung; misit. Nā illo tépore, æterna sapiētia solē verbi sui **Ezech. 32.**
nube figurarū texit. Cū verò téporis plenitudo venit, in
quo Deus filium suum misit in terram, factum sub lege & **Galat. 4.**
factum ex muliere, tunc sol iusticiæ Christus Iesus, Deum **Mal. 4.**
timentibus exortus, resulfit in cælo ecclesiæ, qui prius **2. Mach. 1.**
in iubilo figurarum erat inclusus, quasi hora sexta. Tunc **Psal. 111.**
exortum est rectis in tenebris & in umbra mortis sedenti-
bus lumen verum: Nempe, misericors & miserator & iu-
stus, Et non solum Iudæi, sed & populus gentium hanc
lucem.

Ios. 10. lucem magnam vidit, & gauisus est, & ambulauit in lumine eius. In Hierusalem verò cælesti, sol iste stat in me.
1. Ioan. 3. dio cælo: quia ibi eum omnes cognoscunt, & vident eum sicuti est, facie ad faciem. Ibi regem in decoro suo vident,
Ezai. 33. *Apo. 21.* quia lacerna ciuitatis illius, est agnus. Nunc autem, quomodo, & quod verbum Deihomines in singulis temporibus audierunt, despiciamus.

Lex Dei in statu innocentiae, quæ fuit. Caput V.

Rom. 2. **A** *N* statu innocentiae, per legem inditam & lumen vul-
Psal. 4. tus Dei, sciuit protoplastus voluntatem Dei, & omni-
Luc. 1. scientia salutis & sapientia Dei plenus erat: Non per stu-
Gene. 2. dij exercitium, vel ingenium artis: sed per diuinæ benefi-
Psal. 4. cium largitatis. Sciuit Deum, cognovit semetipsum, ha-
Psal. 4. buit & scientiam vniuersorum, ideo rebus omnibus, iu-
Jacob. 1. xta vniuersusque naturam, gradum & proprietatem, no-
De illa mina indidit. Exuberans namque diuina pietas, ab initio, homini boni & mali distantiam & discretionem infudit, quod lumen rationis, siue vultus Dei super nos signatum, vocamus. In isto lumine, fandi atque nefandi distantiam (si volumus) omnes videre valemus, & diuinæ bonitatis intueri bonam, beneplacentem & perfectam voluntatem, quod est verbum Dei. De hoc ait vir secuudum cor Dei: Signatum est super nos lumen vultus tui domine. Lumen vultus Dei super nos signatum est, quia in superiori parte nostra quæ ratio est, lumen intellectuale Dei impressum est. Quod dum à Deo (à quo est omne datum optimum & omne donum perfectum) deriuatur, lumen Dei dicitur. Illud lumen, sufficienter ostendit & docet, quæ sint prin-
cipia speculabilium & operabilium fidei, à quibus cætera à nobis cognitu & factu necessaria deducuntur, ac veluti ex vniuersalibus, particularium cognitiones resoluuntur.

De ista luce & lumine dicit apostolus: Gētes quę legēm Rom. 2.
Dei scriptam in tabulis lapideis quam Deus apellis dedit in Exod. 20.
pentathenco, non habent, naturaliter tamen ea quę legis 32.34.
sunt faciunt. Vtiq; hoc modo ostēdunt opus legis scriptū
in cordib; suis.

Et ip̄i sibi lex sunt, dum legem scriptam non habent. **B**
Quod ex eō consequens est, quōd testimonium illis cōsci-
entia eorum reddit, tam in malis quę contra, quām in bo-
nis actibus quę cum illa lege Dei siūt: iuxta illud Esa: Ag- **Esa. 3.**
nitio vultus eorū, respondebit eis. Hinc dominus ait: Ar. **Psal. 49.**
guam te, & per lumen rationis, infanda tua facinora, & sta-
tuam contra faciem tuam quia cogitationes iniquorū in-
ter se, mutuo se accusant, iuxta illud: Arguet te malicia tua
Et iterum: Impij viuent in cogitatione peccatorum suorū **Hier. 2.**
timidi: & traducent eos ex aduerso (etiam in cubili suo, **Sap. 4.**
vbi clauso sup se ostio soli sunt) iniquitates ipsorum. Quia **Matt. 6.**
conscientia mille testes: Et paucorū est operantibus malum. **Prou. 10.**
Et Esaias: Non est pax impijs: sed sunt sicut mare feruens,
quod quiescere non potest: & redundant fluctus eius in
conculcationem & lutum. Hinc sapiens ait: Frequenter sce-
leratos præoccupant antequam inferuntur mala, pessima
redarguente eos eorum conscientia. Nam cum timida sit
nequitia, data est in omnem condemnationem, etiam illi-
us qui scelerata designat. Semper enim præsumit sœua &
perturbata conscientia. Sic fugit impius, nemine persequē-
te: quia ut alibi dicit, quasi gladio pungitur conscientia. **Prou. 28.**
Hinc Iob ait: Sonitus terroris semper est in aure male si-
bi consci; & cū pax sit, ille semper suspicatur insidias: Nō
credit quōd de tenebris reuerti possit ad lucem, circum-
spectans vndiq; gladium. Cum se mouerit ad quæredum
panem, nouit quōd paratus sit in manu eius tenebrarum
dies. Terrebit eum tribulatio, & angustia vallabit eum,
sicut regem qui páratur ad bellum. Semper quasi tumen-
O tes flu-

Job. 31. tes fluctibus super se timet Deum: & pondus eius ferre non potest. Summa: Non est grauior dolor, crux onerosior, hostis crudelior, tortor inimicior, rea conscientia. Potes dolorem lenire remedijs, crucem deponere, hostem fugere, tortorem verbis ad horam demulcere, conscientiam malam effugere non vales. Iussit enim Deus ut omnis mēs mala, cruciatus sit sui authoris. Vermis ille non moritur, ignis iste non extinguitur: nisi homo relicta malitia, redierit ad Deum in toto corde suo. Hac via, & nulla alia, tristitia hæc in gaudium conuertitur verè pœnitenti.

C Sic Adam, mox ut mandatum Dei violauit, erubuit, abscondit se à facie Dei, timuit & fugit. Cain cum inuidia tabescente iter habens, mox ut iustum & innocentem fratrem suum occidit, peccatum suum in foribus fit. Timuit enim, abscondit se: & vagus & profugus sicut ouis quæ perijt, vagabatur in terra: Taceo La-mech qui Cain occidit. Taceo fratres Ioseph, qui seipso arguebant, quod innocentii fratri tanta mala irrogauerūt. Vnde dixerunt: Meritò hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum. Ille timor degeneres animos arguēs, etiam superbū ac scelestissimum Antiochum reprehendit & ad sui cognitionem aliquantum perduxit. Hæc profanum Esau rugire compulit à gemitu cordis sui. Hæc proiectum à facie domini Regem Saul, falso quamuis, humiliavit: Et scelestum Achab, à iudicijs Dei timere fecit. Iste compulit Iudam proditorem, ut scelus confiteretur commissum, referret pecuniam & proijceret in templum. **Psal. 50.** Hæc conscientia mali, ad pœnitentiam adduxit David. **Psal. 37.** Manassen, Magdalenam, Petrum Apostolum, & publicanus: quia spina suorum peccatorum compungebanur: & peccatum eorum contra eos erat semper. Nec pax illa **2. Cor. 7.** fuit illis à peccatorum suorum facie, nec ossibus eorum, antequam à diaboli laqueis resipuerunt, & ab omnibus in-

bus inquinamentis carnis & spiritus, in sanguine agni se lauerunt.

E contrario, secura mens & conscientia pura, quasi iuge D conuiuum, quia bonos & rectos corde, cogitationes ex- Pro. 15. cusan ab omni malitia & iniuritate: & defendant ab ira, agni, & à mala auditio illa: Ite maledicti in ignem æternum &c. Hinc Apostolus ait: Gloria nostra est testimonium conscientiae nostræ. Illud videlicet, quod in similitudine cordis & sinceritate Dei, & non in sapientia carnali qua est inimica Deo, & legi eius non est subiecta, neque potest: sed in gratia Dei conuersati sumus in hoc mundo, sancte, iuste & sine querela nos omnibus exhibendo. Hinc iterum ait: Ego in omni conscientia bona conuersatus sum ante Deum & homines, usque in hodiernum diem. Et in hac nos suos vult esse imitatores, dicens ad Timotheum & ad nos omnes: Hoc præceptum commando tibi, ut milites in via Dei, militiam bonam, & bonum certamen consummes meo exemplo, habens fidem & bonam conscientiam.

Vermis conscientie potest occultari, occidi non potest. Caput VI.

Ergo lex mentibus nostris inscripta, insontes excusat & accusat santes. Et hunc censem effugere nullus potest. Quamvis enim eosque in profundum malorum nonnulli veniant, catenus à Deo recedant & se elongent, quatenus arbitrum hunc spernant, & ultorem hunc dissimulent, quod glorientur in malitia, & quod potentes sint Psal. 51. iniquitate, quod latentur cum male faciunt, & in rebus Pro. 2. pessimis exultent, quod iactent prædicentq; peccata sua, Esai. 3. quasi Sodoma & Gomorra: Nihilominus arguit eos malitia sua, & auersio eorum eos increpat: ut dictum est.

O 2 Iste

Iste profectus iniquorum in peius, crescit in p̄sumptio-
Eccī 37. nem nequissimam, quā est peccatum in spiritum sanctū
Matt. 12. aridam cooperiens nequitiam. Et non remittitur, neq; in
Lyc. 11. hoc seculo, neq; in futuro. Per hanc p̄sumptionem (da-
Roma 1. ti in reprobū sensum, conuersi in arcum prauum, sine om-
Eccēs 1. ni timore mala perpetrātes, venditi sub peccato ut faciant
3. Reg. 21. mala audacter Deū prouocātes. Qui in corde suo dicūt &
Job. 12. proponunt: q̄ nolūt moueri à generatione in generatio-
Psal. 9. nem sine malo: Nec dormire, nisi malefecerint, nec somnū
Pro. 4. capere, nisi subplantauerint) pollicentur sibi veniam peg-
catorum, sine p̄cenitentia & dignis p̄cenitentiæ fructibus,
& æternā beatitudinē sine obseruatione mādatorum Dei
Psal. 26. & bonis operibus. Sed mentitur iniquitas sibi, fallunt se-
Gal. 3. metipsos, hac pessima p̄sumptione: Et p̄cludunt si-
Prou. 1. bijpsis fontem abyssalis misericordiæ Dei, & ianuam salu-
Matt. 25. tis æternæ. Derident in suo interitu, & subsannādi cum id
Matt. 7. eis contigerit quod timent. Nec exaudiendi quantumli-
Luc. 13. bet inclament nomen domini, & viscera misericordiæ &
Pro. 14. pietatis Dei, in æternum: Sed audituri, nescio vos vnde
¶ 16. sitis: Discedite à me in ignem æternum omnes operarij
Hiere. 5. iniquitatis. Iстis presumtuosis, dulcis est vox illa: Solafides
Galat. 3. iustificat & saluat. Opera Deus non curat: Bona ope-
Matt. 23. ra, operantibus nihil prosunt, mala nihil obsunt iniqua-
Esa. 9. gentibus vsqueaque. Sic impij lactant impios, & recta
Ezech. 3. via ducunt eos in puteum interitus & damnationis. Et
Zach. 7. populus meus (ait dominus) diligit talia. Fidem habet
fascinatoribus istis, aures titillantibus oleum ven-
peribunt caput & cauda. At frustra his im-
moror quia indurauerunt cor-
da sua super adamantem
& petram.

Lex 14

Lex naturæ quid sit, & quid boni operetur in mitibus
& humilibus corde. Cap. VII.

DE ista lege naturæ (quæ inflexibilis rectitudo est, à Deo mentibus nostris impressa: ab æterna lege & veritate, q̄ Deus est, exemplata) rursus aduertendū: quod vnicuiq; boni & mali distantiam ea lex dicit & ostendit. Vnde frater domini de ea dicit: In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras. In mansuetudine (ait) verbū hoc suscipite: nam in aqua mota, intuentis facies nō resplendet, sed in tranquilla & limpida. Sic iratus animus, excandescēs & furore percitus, qd ratio dicit, quid Deo placeat, quid deceat & expediat, nō considerat nec cognoscit: maximē, si pulueribus aut imunditijs peccatorum fuerit repletus, aut velamine malicie & nequitiae fuerit animæ oculus obiectus. Hoc verbum dicit Diuus Iacobus insitum, quia rationis hoc lumen, quæ lex est ista naturalis, ab exordio plasmationis humanae, nobis est datum à Deo, & in animam & vires eius impressum: sicut si similitudo & imago diuinæ veritatis & bonitatis, annulo insculpta, impressa sit ceræ liquefactæ: Vnde dicitur lumen vultus dei super nos signatum.

Psal. 4.

Ex eo lumine, ut prius dixi, ratio & intellect⁹ habet cognitionē veri, ac veri & falsi discretionē: Affectus & voluntas, amorem boni, ac reprobationem mali, & electionem boni: Irascibilis, mali abominationem, detestationem & punitionem vel reprehensionem: Nam in promptu habet vlcisci omnem inobedientiam: non solum in alijs, seu commissam ab alijs, sed etiam in seipso. Et omnis qui hoc modum diligit iusticiam, & odit iniquitatem, declinans a malo & faciens bonum, in fide Iesu Christi & vera dilectione, dubio procul, saluat animam suam, per legem istam impressam mentibus nostris. Hoc Esaias attestatur dicens: Audit me, qui scitis iustum quid sit. Verum vnde hanc iusti-

Psal. 44.

Psal. 33.

Efai. 51.

Psal. 36. ciæ cognitionem habuerint, secutus explicat dicens: Lex mea, in corde eorum: Et iterum: Lex Dei eius in corde ipsius, Et iterum: Præuaricatores, redite ad cor, Et iterum: Qui timet Deum, reuertatur ad cor suum.

C Hoc verbū audierunt, hanc legem fecerunt, in illo lumine ambulauerūt sancti qui deo placuerūt ab initio: nēpe, Abel innocens, Enoch qui ambulauit cū deo, Noe iustus, Melchisedec sacerdos dei sanctus, Abraham dei amicus, Isaac electus, Iacobus perfectus, Iob patiens, Naaman ad Deū conuersus, cū alijs, qui cōuersi sunt ab idolis vanis ad Deum verū: Qui oēs per fidem vicerunt regna, operati sunt iusticiam quā lex ista docet, & adepti sunt reprobationes. Nam, accedentem ad deū, vt illuminetur per fidem & lumen gloriæ, credere oportet, quia est, & q̄ bonorum laborum remunerator est, Hebr. 11. Ista lex dictat, quod tibi non vis fieri, alter ne feceris: Et, omnia quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Ex illis duabus sententijs, dilectio dei oritur, & proximorum, in quibus duobus mandatis, tota lex pendet & prophetæ.

Legem naturæ omnes habent. Cap. VIII.

A NC legem naturæ, & lumē vultus dei super nos si-
gnatū, dum simplices filij dei & pusillus grex idio-
tæ, rustici, pastores animalium, & alij, labores manū sua-
rum manducantes in sudore vultus sui, sequuntur & faci-
unt sine defectione, quamvis literaturam non didicerint
Gene. 3. per studij exercitium, nec literas cognoscant: Nihilomi-
nis per exercitium virtutum continuum, orationum in-
stantiam, vñctionem quam habent à sancto spiritu, & cor-
1. Ioan. 2. dis munditiam, super senes & omnes prudentes secun-
Psal. 118. dum carnem, intelligunt quæ sit voluntas dei bona, bene-
placens & perfecta. Et in prudentia spiritus & iustorum
(quæ est vita euangelica, virtutum studiosa & Christifor-
mis,

mis, & pax conscientiæ in hac vita) omnes excedunt tum
senes & se docētes, tum inimicos suos vniuersos. Ad istam
prudentiam iustorum, Ioannes baptista tum factis, tū ver-
bis incredulos conuertit: Sed & lux vera Christus Iesus *Luc. 1.*
(dum lumen hoc per abundantiam maliciæ obtenebratū,
& lex ista erat oblitterata in mentibus hominum, & omnes *Psal. 13.*
declinauerunt ab ea, & simul inutiles facti erant, ac non *Col. 5.*
erat amplius qui faceret bonū vsq; ad vnum) in mundum *Rom. 3.*
venit, & omnem hominem per maliciam excæcatum, rur- *Sap. 3.*
sus exemplo suo & euangelio illuminauit: Hoc precaba-
tur qui dixit: Tu illumina lucernam meam: Deus meus il- *Psal. 17.*
lumina tenebras meas. Et iterum: Illumina oculos meos, *Psal. 12.*
ne vñquā obdormiam in morte peccatorū. Et iterum: De- *Psal. 66.*
us misereatur nostri & benedicat nobis: quia pater est mi-
sericordiarum: & patris est, filios benedictionibus cumu-
lare. Filius vero, qui splendor est gloriæ paternæ, & figura *Heb. 1.*
substantiæ eius, illuminet vultum suum super nos, ac in
eandem imaginem suam nos transformet, à claritate in cla-
ritatē: Ut lux efficiamur in domino, qui tenebræ eramus, *2. Cor. 3.*
& in lumine illius vt filii lucis ambulemus: Et cognosca-
mus in terra viam eius. Et spiritus sanctus, qui charitas est,
bonitas abyssalis & benignus, misereatur nostri, omnia de-
bita nobis remittendo: & per vias rectas ad cælum dedu- *Matt. 18.*
cendo. Et iterū: Faciem tuam illumina super seruū tuum, *Psal. 118.*
& doce me præcepta tua. Hoc modo dñs illuminat cæcos, *B.*
etiam illos, qui ignorant se esse cæcos, sed dicunt se videre, *Psal. 145.*
cum per maliciam prorsus sint excæcati. Et iterū: Illustra *Ioan. 3.*
faciem tuam super seruum tuum: saluum me fac in miseri- *Psal. 30.*
cordia tua, domine non confundar, quoniam inuocauit te.

Hoc lumen sine delectu bonis & malis lucet & cōmuni-
catur. In eo multas veritates vident & cognoscunt etiā te- *Ioan. 3.*
nebræ ipsæ, maximi peccatores: qui tenebras magis amant
quam lucē; eò & male agūt, Impij namq; crebrò æternita-
tem.

tem cogitant, multa recte reprehendunt, quæ nihilominus ipsi faciunt: recte item laudant in hominum moribus, quæ ipsi operari & negligunt & nolunt. Et crebro, in ea luce, homines acrimonia ingenij prædicti, eas virtutes videt; (quāuis in tenebris ipsi ambulent & scateant vicijs) quas non vident boni. Hinc est, q[uod] crudelissimi tyranni, reges impiissimi, iudices iniquissimi, leges bonas, iustas & sanctas multas sanxerunt, quamuis lucem hanc opere & veritate non compræhenderunt: quæ tamen in tenebris, hoc est, peccatoribus lucet.

C Ex ista lege et lumine, leges Imperatorum optimè ortum habent: Iura item diuersa et plebiscita. Ex eo lumine, prætores rusticorum, iudices terræ, consulares viri, legum humanarū et sacræ scripturæ ignari verissimas leges et tentias deducunt et concludunt.

Falsissimè ergo causantur tenebrarū filij in inferno, dicentes: q[uod] lumen iustitiae non luxit eis, et sol intelligentiz illis non sit ortus. Luxit illis, sed ipsi rebelles lumini fuerunt, et peccatorum tenebras magis dilexerunt, quam hu-
Sap. 5. ius lucis ducatum: Et ideo sicut sine lege Mosi peccauerūt
Iob. 24.
Ioan. 3.
Rom. 2.
Psal. 147.
Aet. 10.
Aet. 8.

(quamuis sine hac lege naturæ nō essent) sic etiam sine le-
 ge Mosi perierunt, et damnati sunt. Non, quod legis Mosi
 prævaricatores fuerunt, quam gentes non acceperunt; sed
 quia legis naturalis transgressores extiterunt: quæ obli-
 gat omnem hominem in hunc mundum venientem, omni
 loco et tempore, ad obseruationem sui. Isto modo Deus
 voluntatem suam bonam ab initio mundi notam fecit. Et
 qui hanc legem seruant aut seruauerūt, eos Deus nunquā
 deserit aut derelinquit. Nam aut ipse eis quæ fidei et salu-
 tis sunt reuelat: aut ad hoc angelos, aut homines san-
 ctos mittit: ut in Cornelio cernere est, et
 in eunicho potente Candaces
 reginæ Ethiopiarum.

Verbum

*Verbum Dei scriptum est in libro conscientiae, quasi
primo libro. Cap. IX.*

Iste est liber primus, in quo Deus verbum suū scripsit; A
Neinpe, mens & anima hominis: cuius qui documenta Baruch 4.
Sciunt & faciunt, perueniunt ad vitam: Qui nesciunt, sive 1. Cor. 14.
ignorant, ignorabuntur, quando dicetur eis: Nescio vos, Mat. 7.25
& vlticibus gehennæ incendijs deputabuntur.

*Verbum Dei scriptum est in corpore nostro dilu-
ciſſimè. Cap. X.*

Verum, ne hic malitiosi excusationes in suis peccatis A
obtrudere possent, & dicere: Crassioris Mineruę su Psal. 140.
mus & carnales. In libro isto legere, & quæ agenda & quæ
vitanda sunt, cognoscere nō valemus: Ideo Deus, qui vult 1. Tim. 2.
omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem sui nominis
peruenire, etiam huic scandalō medicatus est: Et legem su
am totam, omne voluntatis suæ beneplacitum, omnē item
paræneticam doctrinam sancti euangelij expresse, visibi
liter & sensibiliter, impressit, insculpsit & scripsit in homi
ne nostro exteriore, & in carneis mēbris nostris. Idq; ma
nifestius & clarius, quā olim decalogum in tabulis lapideis Exod. 32.
digite suo figurauit. Sed beatus qui intelligit: Sic homo 10. 34.
est liber vita; Liber legis & mandatorum Dei, scriptus in
tus & foris, non atramento aut colore minio, sed digito
Dei viui. Ergo, cum quæraris, quid me oportet facere ut sal
lus siam? In promptu responsio est: Serua mandata, & quæ
tibi Deus præcepit. Si quæriris vlt̄rā: quæ sint illa? Respon
deo: Considera temetipsum. Nam cognitio vera sui, est ma
xima sapientia salutis. Sunt enim multi scientia inflati; 1. Cor. 8.
Sciunt multa, & scipios ignorant. Quorum sapientia, tan
to est à salute elongatior, quanto à propria cognitione re
motor. Verum, quomodo Deus omnem euangelicam &
salutis doctrinam in nostro exteriore homine descrip
Ptit,

rit, hic non possum prosequi, quia ipsa prolixitas obstat.
Sed in milite meo Christiano latè hæc retexui: cui placet,
legat ibidem. Nihilominus, ne sicco calamo tam necessari-
am salutis doctrinam transisse arguar, breuissimè, & quasi
per transennam hanc ostendam, & summis labijs extre-
misq; digitis eam tangam.

Psal. 4. Multi dicunt, quis ostendet nobis bona quæ nos facere
Luc. 10. oportet, ut habeamus vitam æternam? Et mox respondet:
Matt. 19. Signatum est super nos lumen vultus Dei; non solum in
Gen. 1. anima, quæ ad imaginem & similitudinem Dei est cæcata,
sed etiā lumen legis incorruptum, signatum est in no-
stro homine exteriore: Et cum te perfectè cognoscis, in-
telligis & vides præcepta bei, in tuis membris descripta.
Matt. 19. Serua igitur mandata, dixit Christus, vni & alteri, & tunc
Luc. 10. habebis vitam æternam: intrabis in gaudium dominitui:
Iacob. 1. beatus es in facto tuo, & bene tibi erit, super omnia bona
Luc. 12. domini tui constitueris. Sic ergo indicabo tibi ò homo,
Mich. 6. ait propheta, quid sit bonū, & quid dominus requirat de
te: Nempe, visitare speciem tuam, & tunc non peccabis.
Job 5. Imò, facies bonitatem, fructificabis in omni opere bono,
Psal. 36. placebis omnibus hominibus in bono. Hinc apostolus lo-
Col. 1. annes ait: Videte vosmetipos: Et ex hoc cognoscetis, bo-
In secunda num eligere, amare & facere: & reprobare, fugere & ex-
epistola. crari, malum. Abeant parerga, acu rem ipsam de qua locu-
Ezai. 7. turus sum, tangam..

Declaratur, quomodo uerbum Dei in corpore nostro sit
descriptum. Cap. XI.

A Princípio, cum factus sis à Deo, & ad Deum redire de-
Eccés 12. beas, cum tibi mortis somnum dederit, vt nunquam
non memor sis abundantia suavitatis & dilectionis diui-
næ tibi exhibita: sicut ceruuus desiderat ad fontes aquarū,
simili & multo maiori desiderio desiderare debes redire

ad Deū; & apparere ante faciem Dei. Ideo rectam tibi sta- Col. 4.
turā Deus dedit, os & caput sublime, vt ex hoc discas, quæ
sursum sunt quærere, vbi Christus est in dextera Dei se-
dens: Quæ sursum sunt sapere, non quæ super terram. Vt Phil. 1.
semper cupias dissolui & esse cum Christo: Et semper ora- Cant. 1.
re: Trahe me post te: Educ de custodia animam meā, quia Psal. 141.
tzdet animam meam vitæ meæ: Aduena hīc sum & pere- Job 10.
grinus, sicut & omnes patres mei.

Psal. 38.

Docet ergo hæc corporis rectitudo, illuminatis oculis B.
cordis ad cælum leuatis attendere, quæ sit spes vocatio- Ephe. 1.
nis nostræ, & quæ diuitiae gloriæ hæreditatis Dei in san- Col. 1.
ctis. Per spem enim iam salvi sumus, & confidemus cum Rom. 8.
Christo in cælestibus.

Ephe. 2.

Recta est corporis nostri & ad cælestia erecta dispositio, C
vt rectum animū & intentionem rectam (qui oculus ani- Matt. 6.
mæ nostræ est) semper habeamus ad Deū. Recti em̄ diligūt Luc. 12.
eum. Pudeat prōinde, curuum animum in recto corpore Cant. 1.
portare. Recti diligunt te. Recti aut̄ sunt, qui fide catholi-
ci, & opere iusti sunt. Non em̄ sola fides rectū facit: quia fi-
des sine operibus, mortua est. Nec opus bonū sine fide re- Jacob. 2.
stum facit, quia sine fide impossibile est placere deo. Vel, Hebr. 11.
rectum est, cuius media non exeunt ab extremis. Extrema
nostra sunt, principium & finis. Illi ergo recti sunt, qui in
suis operibus bonis, Deum & Christum Iesum qui est Al-
pha & omega habent principium & finem. Tales nec per amo-
rem ad dexteram, nec per odium exeunt ad sinistram ab
illo. Quia in dextera prosperitatis, nulla impia designant:
nec in sinistra, franguntur mole calamitatum et tribula-
tionum.

Ad hæc, homo parvus nascitur, infirmus, ignarus & nu- D
dus. Verūm, cum tempore, necessitatibus istis opportunis Sap. 7.
medijs consulit. Sic nos parvuli sumus in conuersionis Matt. 18.
iuitio: sed cum puerō Iesu proficere nos oportet sapientia Cant. 8.

P 2 & xta Ro. 14.15.

Luc. 2. & ætate & gratia apud Deum & homines semper. Et sicut
in corpore virtibus, sic in anima virtutibus augescere de-
1. Tim. 4. bemus de die in diem, & proficere in gratia: ita ut profe-
ctus nos sit, notus sit omnibus.

E Major magnus parentibus est, si proles non crescunt
in corpore, sed in eodem statu permanent: Nec incremen-
ta in ratione accipiunt secundū boni & mali discretionē.
Sic nos vicem illorum dolore debemus, ex corde, qui non
Psal. 38. eunt de virtute in virtutem: Neque euacuant ea quæ sunt
1. Cor. 13. partu lorum: Neque crescunt in gratia: sed sunt & manent
Esa. 65. pueri centum annorum maledicti.

F In corpore caput super omnes alios sensus est, & alia o-
Ecc. 10. mnia membra moderatur. Sic in medio fratrū, rector eo-
Matt. 23. rum in honore esse debet, primum locum in accubitu ha-
bere: & subditos regere secundum verbum & consilium
Dei. Et si caput infanit, si deformis est & infirmum, omnia
membra grauit, abominabilia reddit, & infirma, & dol-
oribus plena. Sic quoq; dum pastor per abrupta graditur,
& pater familiās non ambulat in lege domini, tunc omnes
subditi ad deteriora prouocantur.

G Omnia etiam membra, proportionabiliter crescunt:
Rom. 12. Hoc signante spiritu sancto, q; nos qui sumus in inuicem
Ephe. 4. membra in corpore Christi (quod est ecclesia) crescere
1. Cor. 12. debemus, & augmentum sumere secundum mesuram do-
nationis Christi, sicut ille gratiam imparit in vniuersitate
membrorum debitum augmentum. Nam sicut maximam
deformitatem in corpore naturali facit, indebita vel par-
uitas, vel magnitudo, vel breuitas vel longitudo, vel mala
valetudo membra vnius, sic etiam est in omni bono regi-
mine, regno, ordine, & politia malitia hominis vnius. De
Leuit. 21. his vide in Leuitico et diuum Gregorium in pastorali,
parte prima cap. ii. Deformitas magna est cæcitas in cor-
pore, maior in corde: Claudicatio pedum: sed multo dam-
nabi.

nabiliōr affectuum: Magnitudo, aut partitas aut tortuositas nasus, &c. Vide Gregorium.

Facies hominis quid significat. Caput XII.

AD hæc considera, quām mirabilis facta sit scientia Dei ex nobis confortata, adeò ut vix possimus ad eam: id maximè in facie nostra. Nam nasus linealiter descendens, cum linea genæ, orbiculariter, facit litteram h. Oculus iuxta eum, o. & hoc quo ad utramq; partem faciei. Supercilium super utrumq; oculum, titellū signat. Et sic nasus cum linea genæ faciens literam h, & oculus o, & supercilium, titellum, simul reddunt hanc dictiōnē, homo: Aures sinistra, formata est quasi d, auris vero dextra, quasi e, linea sub naso, i. Et sic resultat ex aure utramq; & linea sub naso, hec dictio Dei, videlicet plasmatio & factura. Verùm lingua & loquela quare sunt data homini? Niſi ut os nostrum laude Dei repleatur, & omnis lingua confiteatur & laudem dicat Deo. Ut sic benedicamus dominum in omnī tempore, & laus eius semper sit in ore nostro. Væ illis, qui linguas suas acuunt ut serpentes: & quorum lingua pena est veneno mortifero. Vé illis, qui oculos plenos habent adulterij. Vel qui inituitu suo per inuidiam alios occidunt: veillis, qui dentibus fremunt, & latrant ut canes, atq; dirū punt. Qui manibus occidunt, ut lupi rapaces & leones rugientes. Qui dolos in corde moluntur ut vulpes: Iſti nullū in ſe vestigium hominis habent niſi formam. Signum ergo posuit Deus in faciem nostram, ut nullum præter eum amatorem admittamus.

Hæc de ſpe noſtra dicta ſunto, et omnis qui habet hanc ſpem vitæ æternæ, utique ſeipſum ſanctificat, ſicut & Deus ſanctus eſt, iuxta illud: Et non derelinquet omnes qui ſperant in eo. Et iterum: Spera in Deo & fac bonitatem.

A
Pſal. 138.

Eph. 2.

Deut. 32.

Pſal. 70.

Pſal. 33.

Pſal. 139.

Iacob. 5.

2. Pet. 2.

Galat. 6.

A **V**erum, quia charitas: finis, plenitudo, instauratio &
 i.Tim.1. summa est totius legis diuinæ, charitas autem in omni
 Rom.13. bus seruanda est quæ videmus, audimus, odoramus, loqui
 Matt.22. mur, & operamur, hæc autem in duobus præceptis pèdet,
 népe in dilectione Dei & proximi. Ut igitur in omnibus
 quæ vides, audis, odoras, loqueris & facis, charitatem Dei
 & dilectionem proximi qras, serues & promoueas, sensus &
 ferè omnia tibi membra duplicauit Deus. Dedit enim du
 as aures, duos oculos, duas nares, duo labia, duas manus, du
 os pedes &c. Vera autem dilectio, vacua non est nec otio
 sa, sed legem Dei custodit & opere implet, Lex autem Dei
 & charitas in decem preceptis explicatur & seruatur: Toti
 Psal.118.1 dem quoq; tibi Deus dedit digitos in manibus & pedib;
 In pedibus quidē, vt ambules in lege domini, & viam mā
 datorum eius curras sine offendiculo. In manibus vero, vt
 Philip. 2. salutem tuam cum metu & tremore studeas operari. Quia
 Ioan.15. qui habet mandata Dei, & facit ea, ille est qui diligit Deum.
 Quo contrà: Qui dicit se nosse Deum per fidem, & esse in
 1.Ioan.2. Deo per dilectionem, & mandata eius non custodit, men
 Esa.64. dax est. Hoc ergo fac, & viues, & accipies coronam vitæ
 1.Cor.2. quam Deus diligentibus se præparauit. Quia beati om
 Jacob.1. nes, pusilli & magni, qui timent dominum: & ambulant
 in vijs eius.

Fides uera, uiua & operans, quomodo scripta sit in ma
 nibus nostris. caput XIII.

A **S**T & fidem, sine qua nemo placere Deo potest, ti
 Gal.5. ob oculos posuit: quomodo, & qd sit credéendum
 exprimens, & hoc in manibus tuis. In manibus namq; per
 suas operatio significatur, fidem & eius articulos Deus de
 scribit.

scripsit, ut fidem habeas, que per charitatem operatur bo- *Iacob. 2.*
nitatem. Nam fides sine bonis operibus, inanis & mortua
est. Si autem credis & es baptizatus, & cu hoc iniquè agis
usqueaque, astas omni viæ non bonæ, peccas sine omni
timore, facis peccatum super peccatum, tunc fides tua dia-
bolica est, reproborum est, & eorum qui venditi sunt
sub peccato ut faciant mala: Nec sortem inter electos in
lumine, sed inter impios partem accipies in tenebris ex- *3. Reg. 21.*
terioribus, in terra tenebrosa, & operta mortis caligine, *Rom. 7.*
vbi umbra mortis & nullus ordo, sed sempiternus horor *Col. 1.*
inhabitat. In manibus inquam fides descripta est, ut facias
sine intermissione quicquid fides per verbum. De te do-
cet facere & seruare. Ut per fidem sis innocens manibus
& mundo corde, & operans quod bonum est & acceptum
ante Deum, declinando à malo, & faciendo bonum: Ut in
omni loco & tempore, puras manus ad Deum leuare pos-
sis in oratione: sicut per fidem Iesu Christi, mundus es cor-
de, frustra proinde gloriantur in fide sua (sicut Iudei in
sua circumcisione, quando legem non seruabant) in
quorum manibus iniquitates sunt. Vel qui eas abscon-
dunt sub ascella sua, & salutem suam cum eis operari de-
trectant. Non est illa fides vera, iustificans & saluans, sed
falsa, sed mortua, sed inanis, sed vana, sed reproborum,
sed damnans, sicut serui illius pigri, inutilis & mali, qui ta-
lentum suum non posuerat ad usuram: & illorum qui
misericordiæ opera non fecerant, & virginum stultarum,
qua oleum in lapidibus non habuerant. De ipsis non legi-
mus quod villa peccata fecerunt. Imò virgines stultæ etiam
in multis laudatur. & si illi dānantur qui in fide declinat à
malo sed non faciunt opera bona, vt seruus piger: & immi-
sericordes: Vel opera bona quæ faciunt, nō faciunt in cha- *Matt. 22.*
ritate, vt virgines stultæ: & ille qui sine nuptiali ueste ad *2. Pet. 3.*
nuptias intrauerat, vbi tunc parebunt impij, qui faciunt
pecca-

Luc. 18. peccatum super peccatum, et nec Deum timent, nec homines reuerentur.

Rom. 6. Eorum fides est sicut falsa moneta, quam qui fabricant sunt filii mortis, & cum ea negotiantes & populum decipientes cum eis qui eas faciunt sunt in eadem damnatione. Nam finis illorum mors est & interitus, secundum operam illorum. Haec transfigura in eos, qui solam otiosam, inam fidem docent, & habent & iactant.

Fides vana & inanis pulchre assimilatur.

Caput XV.

Fides illa vana est & inutilis, similis aut vilior puerorum equis, gladiis & denariis. Nam puerilis simplicitas ad lusum propensissima, baculos pro equis & gladiis colligit. Vel equos & gladios ex ligno scindunt vel ex luto fingunt, & nonnunquam coloribus pingunt et sinopide. Ex ratis denarios et monetam diuersi generis scindunt, et lusui suo aptant: At, vani sunt equi et gladij puerorum in necessitate: similiter ad nihil utiles denarij eorum in negociatione. Quousque paruuli sensibus, et malitia perficiuntur, ut paruuli et pueri centum annorum maledicunt. An nondum tempus est, relinquendi infantiam, et evanescendi ea quae sunt paruolorum? Fides mortua est sicut manus arida, et arbor sterilis ac infructuosa, cui ignis debetur et securis. **Luc. 13.** Matth. 3. Proh scelus, viri sexaginta annorum, adhuc cum pueris diligunt vanitatem, et sibi in sua mortua, vana et inutili fide complacent. Et querunt mendacium dicendo: se cum fide ista sua mortua et multis peccatis obnoxia maculata, et falsificata, velle salvare. Et hoc mendacium ponunt spem suam: et isto se protegunt, ut dicit Esaias. Sed fallitis vosmetipso, ait apostolus, quia grando mortis et tribulationum omne genus, quod tunc peccatoribus imminet, et timor iudicis & cor-

Esa. 28.

Gal. 6.

& conscientia accusans et testificans subuertet spem men- *Iob. 22.*
dacijs, & protectionem vestrā falsam, qua putatis vos tene-
bras non visuros, & impetu aquarum inundantium non *Ezra. 42.*
oppressum iri. Quia dominus educet in veritate iudiciū, *Matt. 16.*
& iusticias, & iuste iudicabit, & dabit vnicuiq; secundum *Apoc. 22.*
opera sua.

Numerus articulorum fidei est in manibus digestus.

Caput XVI.

In manibus(dixi) fidem deliniauit tibi deus. Nam quot **A**
articulos habes in vna manu. Nempe 12. tot sunt arti-
culi fidei, quos te credere oportet. Et sicut, digitii sine pol-
lice parum prosunt, operas egregias & principales exequi
nequeunt, sic fides sine charitate (quaꝝ per pollicem desi-
gnatur, eò quod sicut in pollice duo articuli sunt, sic duo
sunt præcepta charitatis, in qbus, vt Apostolus dicit, opor-
tet nos omnia opera nostra facere, si Deo placere debent,
minus quiddā est, & non sufficit ad salutē. Nā si quis oēm *1. Cor. 16.*
fidem habet, charitatem verō non habet, nihil est. Et bona
quaꝝ extra charitatē fiunt, operanti nihil prosunt ad salu-
tē. Vtinam hæc, in sua inani & mortua fide confidentes &
frustra sperantes, intelligerent & saperent, dubio procul,
absq; mora vincula sua dirumperent, apprehenderēt dis- *Psal. 2.*
ciplinam, ambularent in vijs iusticiæ, quod bonum est fa- *Rom. 13.*
cerent, ac nouissima sua prouiderent, atq; in æternū non *Ecc. 7.*
peccarēt. Quod est manus arida vel apoplexia tacta in cor-
pore, hoc est fides otiosa in anima.

In vtraq; manu, fidei articulos 12. cū duobus præceptis
cbaritatis Deus tibi descripsit, insculpsit & impressit, vt **B**
memor semper sis: quod fidem semper confiteri, & chari-
tatē semper seruare debes, tam in tēpore prosperitatis &
consolationis, quod per dexterā quam aduersitatis, perse-
secutiōis, calamitatis & infirmitatis, quod significat per la-
uā vt fidē tuā nunquā mutes ab eo, & nulla tribulatio aut *Roma. 8.*

Q angu-

angustia, aut fames, aut nuditas, aut periculum, aut persecu-
tio, aut gladius te separare possit à charitate Christi: Ut di-
lectio tua fortis sit ut mors, & æmulatio tua dura sicut in-
firus: Adeò ut omnes aquæ populorum iniuste te perse-
quentur, charitatem tuam nō possint extinguere, aquæ
enim multæ, populi multi sunt. Nec omnia flumina, hoc
est mundi carnis & diaboli aduersa, eam possunt abruere.

Multi Christū sequuntur, & diligunt, dum pascit eos in
deserto, sanat ab infirmitatibus, ditat diuinitijs, honores eis
tribuit, abundare eos prolibus facit, vallat eorum substan-
tiam, & cunctis operibus manuum eorū benedicit, cuncta
eis ex animi sententia tribuit. Tunc sequuntur eum quo-
cunq; ierit: Ecce in prosperitate & dextera, volūt cum eo
in carcerem & in mortem ire, sed si paululum manum ex-
tenderit, & os eorum aut carnem, vel quæ possident terti-
gerit, deficiunt, conturbantur, & in faciem ei benedicunt:
In periculis fugè præsidium arripiunt, relinquunt eum so-
lum. Negant eum coram omnibus per mala opera. Iam cū
ipso amplius non ambulant. At charitas patiens est, omnia
suffert, omnia sustinet, nunquam excidit. Bona accipit de
manu domini cum gratiarum actione, mala verò sustinet
in patientia & humilitate: *Qui facit hæc, non monebitur*

1. Cor. 13.

Job 1.

Job 2.

In 2. Ioan.

Job 5.

Baruch 4.

du

in æternum

Videte ergo vosmetipos:

quia visitando spe-

ciem vestrā, non peccabitis aliquando.

Sic homo est liber-

mandatorum Dei, & lex quæ in æternum manet.

Omnis

qui tenet eam, perueniunt ad vitam æternam: qui autem

derelinquunt eam, perueniunt ad mortem.

De secundo libro Dei scripto, qui est totus mundus.

Caput XVII.

A **S**ecundus liber, quem exuperans Dei bonitas ab initio
scripsit, & ad voluntatis suæ cognitionem nobis ob-
culos posuit, magna est mundi machina, & vastus iste mu-
du

LIBER II.

123

Dus cum omnibus creaturis suis & rebus. A magnitudine Sap. 13.
 enim speciei creaturarum, cognoscibiliter potest creator
 harum videri. Nam teste apostolo, quod notū est Dei, gen-
 tium sapientibus manifestum fuit. Deus enim illis manife-
 stauit. Modum huius etiam edisserit, dicens: Inuisibilia e-
 nim ipsius Dei, à creatura mundi (hoc est, ab homine) per
 ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur. Sépiterna quo
 que eius virtus & diuinitas, ita ut sint inexcusabiles. Do-
 cent planè nos, omnes & singulæ creaturæ, Deum cognos-
 cere, & quæ beneplacita ei sunt facere. Ipsum diligere, &
 ab eius offensione, omnimodis & pro summavirili nostra,
 abstinere. Docent hæc inquam, non linguis oris, quas mul-
 te non habent, vel si habent, verba effari eis non possunt,
 sed suis naturalibus proprietatibus quibus eos dignata est
 benignitas creatoris. Iстis docent nos, iustè, sanctè & piè vi Titi
 uere, virtutibus operam dare, à vitijs atq; peccatis abstine-
 re, Deo gratias sine intermissione agere, in sanctitate & iu-
 sticia ei seruire, à iudicijs eius timere: quoniam non volēs Psal. 5.
 iniquitatem, Deus ipse est. Hinc scriptum est. Interroga Iob. 12.
 iumenta & docebunt te, volatilia cæli, & indicabunt tibi.
 Loquere terræ, & respondebit tibi, & narrabunt pisces ma-
 ris quod te oporteat facere, ut saluus fias. Et alibi: Vade ad Proh. 6.
 formicam piger, & confydera vias eius, & disce sapientiā:
 Quæ cum non habeat ducē, nec præceptorē, parat in æsta-
 cibū sibi ut cōgregat in messe quod cōmedat in hyeme.

*Cur philosophi ad perfectam ueritatis cognitionem
 non peruerterunt.* Caput XVIII.

Si instas ulterius, quærendo cur philosophi & mundi sa A
 spientes, rerum naturaliū cognitione pleni virtuti- Esai. 9.
 bus moralibus mirabiliter adornati, & totus ferme mun- Matt. 4.
 dus in tenebris fuit, Deum non cognouit, in tenebris am- Idan. 1.
 bulauit, errauit, & viam ciuitatis habitaculi non inuenit Psal. 196.

Q 2

iuxta

Act.14. iuxta illud apostoli: Deus in præteritis generationibus, di
Psal.67. misit omnes gentes ingredi vias suas malas, cum sit Deus
Sap.11. saluos faciendi, & omnium misereatur, eò quod animas di
Luc.9. ligit? Et nō sit volūtas eius, quod pereat unus pusillus? Ex
 creaturis namq; Deum & voluntatem eius cognoverunt.
 Hunc Gordij nodum apostolus gentiū Doctor in fide &
 veritate dissoluit dicens: hoc factum esse eò quod legē na-
 turalem transgrediebantur: quæ docet Deū, diligere & co-
Rom. 2. lere. At illi cum Deum cognouissent per legē naturalē &
Rom.1. creaturas, nō sicut Deū glorificauerunt, neq; gratias ege-
 rūt, sed euauerūt in cogitationibus suis vanis & timidis:
 & ideo obscuratū est insipiens cor eorum. Dicentes enim
 se sapientes esse, stulti facti sunt. Quid enim tam stultum
 est, quām creaturæ potius seruire, quām creatori? Tum q
 creaturis, ex quibus quasi in quibusdā scalis in Deum de-
 buerunt ascēdere, & habere in adiutorium salutis, vñi sunt
Sap.14. ad iniuriam creatoris: & casum erroris: sicut scriptum est:
 Creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationē animæ
 hominum, ut in muscipulam pedibus insipientium. Initio-
 um enim fornicationis, idest idolatriæ, est exquisitio i-
 dolorum, & adiuentio illorum, corruptio vite morū &
 totius est honesti & boni. Quām verò abundè perspicueq;
 tum credenda, tum agenda ex creaturis posunt intelligi,
 affatim in theologia naturali, tum in symbolica, tum in to-
 ta sacra scriptura ostenditur. Nam in sacra scriptura, mul-
 ta milia argumentorum & salutaria documenta, ex libro
 creaturarum desumpta sunt.

Post casum, mox Deus hominem consolatus est per mediatoris
 & redemptoris promissionem. Caput XIX.

AT ne ullus prævaricatoribus protoplastis desperādi-
 locus esset, aut errādi in fide: mox post casum, exube-
 rans Dei benignitas, ipsis cōsolationē promisit redēptoris
 omni-

omnium q̄ ipsos vindicaret de inimicorū manib⁹, & re- Gene. 3.
 dimeret de oībus iniquitatibus eorū: Deleret item mortis Psal. 129.
 cyrographū, & diabolum traduceret triumpharetq; in se- Col. 2.
 metipso. Inimicitias, inquit ad serpentem, qui matrē cun- 1. Tim. 2.
 ētorum viuentium seduxit in pr̄uariationē, ponam in-
 ter te & mulierem: Inter semen tuum & semen illius. Ipsa Gen. 3.
 conteret caput tuum: vel, vt alij legunt: Ipse conteret &c. Psal. 73.
 Ipsa hoc fecit, inchoando, ipse salutem nostram operando Luc. 1.
 in medio terræ, & consummando. Ipsa consensum dando Phil. 2.
 verbis angeli Gabrielis, ipse, patri obediendo vscq; ad mor Rom. 5.
 tem turpissimam crucis. Fides autem ista & spes (quæ nō
 confundit, quamuis afflixerit animas electorum dum dif-
 ferabatur) mediatoris Dei & hominum, filijs per narratio-
 nem parentum à progenie in progenies manifestata fuit.
 Qui dum longo viuentes tempore pondus diei & æstus
 portarent, multis generationib⁹ promissam Dei miseri- Esal. 77.
 cordiam potuerunt reuelare, vt ponerent in D̄eum spem Deut. 32.
 suam. Psal. 77.

Euangelion primum hoc fuit, Cap. XX.

O Viscera misericordiæ. O abyssus bonitatis. O in- A
 effabilis dilectio charitatis Dei nostri: Qui in ira sua Psal. 76.
 nō potuit continere misericordias suas. Verè, tu es suavis psal. 85.
 in misericordia & mitis: præstabilis super malitia, et mul-
 tus ad ignoscendum. Mox namq; vt homo te offendit, se- Gen. 3.
 ductorem cōdigno multasti supplicio, & decepto homi-
 ni (quamuis suum meruerat exterminium, & æternæ mor Psal. 50.
 tis supplicium) tam benignè fecisti in bona voluntate tua,
 q̄ vindicatoris ei p̄misisti beneficium. Hoc primum fuit
 euangelium, omni consolatione plenum, & omni accepti- 1. Tim. 1.
 one dignissimum. Ipsa, vel ipse, conteret caput tuum. Ipse Matt. 12.
 domum tuam intrabit, te vincet & vinciet, arma tua diri- Luc. 11.
 piet et spolia distribuet, teque foras ejciet. In verbo, isto, Ioan. 12.

Q 3 tardo

Col. 3. cardo fidei nostrę sita est & breuibus comprehensa. I. sc̄pus est totius euangelicæ doctrinæ. Et quid aliud lex, pedagogus noster in Christum: Quid psalmi: quid prophetæ aliud promittunt, quam huius promissionis impletionem perficiendam per Christum? Vnde huius promissionis resolutionis, est fidei nostrę declaratio, & euangelij ab euangelistis descripti comprehensio.

Arcano alloquio Deus hominem consolatus est
ab initio. Cap. XXI.

Addidit benignitas diuina & alios modos, quibus circumuentum hominē in benedictionibus dulcedinis præuenit & mœstum demulcit, & lapsum erexit in spem, nēpe, arcano alloquio mentis interno. De quo David ait: Audiam quid loquatur in me dominus deus: quoniam loquetur pacem suam in plebem suam. Illam pacem, quæ exuperat om̄em sensum: quæ est Christus Iesus omnia pacificans, siue quæ in cælis, siue quæ sunt in terris. Et alibi: Ducam eam in solitudinē, & ibi loquar ad cor eius. Hoc est verbum absconditum & vena susurrij eius quod quasi furtiuę suscipit auris illius, qui patrē orat in abscondito, clauso super se sensuum externorum ostio. Hoc modo, Deus misericors & miserator, semper ad corda loquitur, semper clamat, Reuertere, Reuertere sunamitis. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis. Et iterum: Conuertimini ad correptionem meam: Quousque parvuli diligitis infantiam, & stulti ea quæ noxia sunt cupitis? Quicunque sic spiritu Dei aguntur, illuminantur, reguntur, & instinctus eius sequuntur habendas: hi filii Dei, visa in honorem & misericordiæ, ciues sanctorum sunt & domestici Dei. At, multi dum vocem pulsantis spiritus sancti, ad ostium cordis audiunt, & inuitantis amici, obdu-

durant corda sua, sicut serpens, quæ non vult audire vocem incantantis. Continent aures suas, resistunt spiritui sancto, De quibus Hieremias ait: Cui loquar, & quem cōtestabor. Ecce incircuncisæ aures eorum, & audire non possunt. Quia nolunt intelligere ut bene agant, vt à dia boli laqueis resipiscant, vt ambulent in lege Dei. Ideo verbum domini, quo sp̄ritus sanctus vel ad cor eorum loquitur, vel foris eos reuocat, sit eis in opprobrium & derisum, & non suscipiunt illud: Nolunt audire, scire & videre, quod malum est, & amarum, reliquise eos dominum Deum suum, & non esse timorem illius apud eos. Ad hos apostolus ait: Spiritum sanctum nolite extinguere. Spiritum sanctum extinguunt, qui ignem amoris divini, quem in corda electorum diffundit, per peccata in nihilum redigunt: Vel per dilectionem mali, à se excludent, & expedient ne in corda eorum infundatur: Vel spiritum sanctum extinguunt, qui eius instinctus ad bonum, contemnunt, & facere recusant. Hoc modo, spiritui gratiæ contumeliam faciunt. Et spiritum sanctum contrariant, in quo signati sunt in die redemptionis siue regene. Ephe. 4, rationis suæ. 2. Corinth. 1. & 5.

Super hæc, & angelorum affatu, ab initio, creberri- B mè consolatus est afflictos, & docuit ignaros, quæ erat voluntas sua, vt facerent eam. Nam apparitiones domini, quas multas legimus patribus factas, in confessio- Act. 7. nis reprehendit, & alia quæ textus eo loci habet, dixit Gene. 3. & fecit. Sic & malignum Cain angelus monuit, ne conceptam malitiam opere perpetraret: Et cum innoxio sanguine fuso fratrem occidisset, dure increpauit eum ac maledixit. Angelus iusto Noe fabricationem arcæ man- dat: Abrahæ multifariè multisq; modis appetet & lo- Gen. 6. quitur verba mysterijs turgentia. Sic Isaac, sic Jacob crebro.

crebrò apparuerunt, & de magno pietatis sacramento, sicut in mysterio, plenè eos edocuerunt. Taceo hic amicum dei Mosen, electum Dauid, & totum chorum prophetarum; quibus cum angeli loquebantur de salutis humanæ rebus & negotijs, sine intermissione.

C Hæc obsecro expende, hoc tecum diligentissimè reputa, & videbis, quām multipliciter Deus cū diues sit in misericordia, à mundi exordio hominem non dereliquit, sine verbo suo (quod sanctissimè est voluntatis suæ manifestatio.) Nam in corde illud homini scripsit per luminis vultus sui signationē, siue legis naturalis impressionē. Similiter & in membris corporis & eius qualitate, totam paræneticam doctrinam salutis ei insculpsit. In omnibus creaturis verbum suum homini ob oculos posuit. Insuper auribus (vt ita loquar) trifariam inculcauit: Nempe, redemptorem promittendo, occultè ad cor loquendo, & per angelos eum ad iustitiam erudiendo: Sic legem suam triplicem tripliciter scripsit, & suam voluntatem nobis manifestauit: In corde, in oculis, in auribus eruditum hominem & de lege sua docuit, in seipso, in creaturis omnibus, per angelos administratorios missos propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. Nemo igitur amplius dicat: quis ostendit & docuit nos bona & viam salutis æternæ? Nemo dicat, mandatum charitatis, summa, finis, et plenitudo legis, supra nos est in celo positum et procul, ideo illud scire non possumus, neq; ascendere in celum vt illud adferamus, neque nauigare spatiolum mare vt illud adducamus, audiamus, discamus, et opere impleamus: Sed iuxta nos est verbum dei, in corde nostro, et in ore, et toto corpore nostro &c. vt nemo se ab eius ignorantia excusare possit in veritate. Istis modis prisci patres, illuminati et renouati sunt

Dan. 12.
Eph. 2.
Prou. 22.
Heb. 1.
Psal. 4.
Deut. 30.
Rom. 10.
Rom. 12.

in nouitate sensus sui, probauerunt et cognouerunt, quæ fuit voluntas dei bona.

Hornii

Horribiliter Deus peccata puniuit ab initio.

Cap. XXII.

Deinde cum multa malitia hominum esset super ter- A
ram, & malitia excæcasset etiam acrimonia ingenij Gene. 6.
præditos, & omnis caro corrupisset viam suam: cunctaq;
cogitatio hominum ad malum prona esset, ac nemo quod
bonum est faceret vsq; ad vnum: Et homines ambularent, Psal. 13.
non in lege dñi, sed in vanitate sensus sui, peccatis mor- & 52.
tui, secundum seculum hoc, & secundum principem huius Rom. 3.
mundi, qui in filiis dissidentia operatur, & facerent desideria & opera diaboli, Nempe voluntatem carnis & cogi- Ephe. 2.
tationum: Et desperando de semetipsis, tradidissent se in Ephe. 4.
operationem omnis immunditiae in aviditate & sine satie-
tate: Currerentq; aduersus Deum erecto collo, dicentes: Job 15.
Quis est omnipotens, ut seruiamus illi? Vanus est, qui ser- Job 21.
uit Deo: Sed nec Deum amplius timerent, ne homines re- Mala. 3.
uererentur: Nec audirent, legerent, scirent aut curarent Luc. 18.
amplius verbum Dei triplex, de quo proximè sumus lo-
cuti: Magis verò desperati abiarent in voluptatibus suis, & Hier. 7.
in prauitate cordis sui mali: & corde suo praua semper ma Esa. 30.
chinarentur mala, semperq; adderent prævaricationes, & Osee 13.
peccatum super peccatum: atq; nullus amplius esset intel-
ligens voluntatem Dei & requirens Deum: sed simul om- Psal. 13.
nes corrupti & abominabiles facti essent in iniquitatibus
& studijs suis pessimis: Ambularent vt cæci & impingeret Esa. 59.
in meridie quasi in tenebris: Et manibus ac verbis, accer- Sap. 1.
serent mortem, æstimantes illam amicam: Et non solùm Psal. 48.
iumentis compararentur, & similes illis essent: sed omni-
bus bestijs peiores: Hæc inquā cum ita se haberent, & tan-
ta malitia oppletus esset mundus, Deus omnipotens iustus Gen. 7.
vindex mundum puniuit diluvio. Sic postea quoq; Sodo- Gene. 19.
mam cum ciuitatibus finitimis horrendo in nihilū ad ter-
torem aliorum, ignis deleuit incendio.

R

Deus

Deus Iudeis legem scriptam dedit. Cap. XXIII.

A **E**t cum nec sic à laqueis diaboli resipiscerent super-
 2. Tim. 3. stitis, electę genti, femini Abraham de Aegypto edu-
 Exod. 20. cto, in monte Sinai legem & decalogū dedit, scriptam di-
 G 32. gito Dei, Non aliam tamē (si moralia respicis præcepta) ab
 ea quā in cordibus nostris & membris corporis inscripsit
 & impressit, sed eiusdē obliteratę reformatorię, instaura-
 toriam, renouatorię & declaratorię. Quicquid em (si mo-
 ralia p̄cepta respicimus) in lege dei scripta expressum est,
 virtualiter & implicitē, in charitate Dei & proximi conti-
 netur & est inclusum. Sic lex naturae & lex scripta, idem &
 vnum sunt in radice dilectionis & rationis; quāuis eius par-
 ticulares propositiones, quasi rami & riuuli ex illo fonte
 Deut. 30. vno deriuati, in lege scripta plures sint per extensionē re-
 solutionis & declarationis. Et hoc est quod deus ipse quo-
 Rom. 10. que afferuit in Deuter. 30. vt dictum est folio præcedente.

In corde lex Dei scripta est. Cap. XXIII.

A **H**inc ad cordis tribunal & iudicium, tam crebro deus
 Sap. 12. peccatores remittit: quod prefecto superuacie fru-
 Psal. 115. straç; faceret, si in eo fandi atq; nefandi distantia, & lex na-
 Prou. 5. turae impressa nō esset: vt p̄uaricatores, ibi reatuū suorum
 Esa. 46. magnitudinē & grauitatem videant: & ad Deū relata ma-
 Ioān. 4. litia, ruptisq; peccatorū funibus mox reuertantur, dignos-
 Psal. 84. faciendo p̄enitentiae fructus. Vnde scriptū est: Preuarica-
 Sap. 2. tores, redite ad cor, & cōfundamini. Hinc mulieri Samari-
 Esa. 6. tanę seruator noster dixit: Vade, voca virū tuū. Et qđ est,
 Matt. 13. Sic Dauid ait: Dñs loquetur pacē in plebē suā, & super fan-
 Sap. 1. etos suos, & in eos qui cōuertuntur ad cor: Væ illis quorū
 dientes nō audiunt; Imò oculos suos eruerunt, & ambulat
 ut cæci. Hoc disertis verbis, vir secundū cor dei, astruit di-
 cens:

cens: Qm̄ circumderūt me mala quorū non est numerus, *Psal. 39.*
 cōprāhenderūt me iniquitates meę, & nō potui vt viderē.
 Nā peccata, etiam Sātones excācāt: adeò vt videre nō pos- *Judic. 16.*
 sīt distantiā boni & mali, sed fiunt sicut equus et mulus *Leuit. 10.*
 quibus non est intellectus, nec rationis iudicium. Multi- *Psal. 32.*
 plicati sunt excessus mei, super capillos capitis mei, Et in il-
 la multiplicatione peccatorum & iteratione stultitarum,
 cor meū dereliq̄t me, in quo legē tuā descriptā habui: Et *Osee 7.*
 factus sum sicut columba seducta, nō habens cor: Ergo cū
 cordis amissione, peccatores & legē dei perdunt q̄ scripta
 erat in eo. Quid ergo? Oportet vt cū Mose, priorib⁹ tabu- *Exod. 34.*
 lis fractis, alias p̄paremus, orando Deū, vt mundet nos ab *Ezech. 36.*
 oībus inquinamentis carnis & spiritus, & det nobis cor no-
 uum; & spiritū nouū ponat in medio nostri. Orandum itē, *Hier. 31.*
 vt legem suam det in viscera nostra, et in corda nostra nō- *Hebr. 8.*
 uasribat eam: Vt adaperiat cor nostrum in lege sua, et in *2. Mac. 1.*
 præceptis suis, vt tota die meditatio nostra sit, quomodo *Psal. 118.*
 diligamus legem Dei, et ambulemus in vijs eius, citra oēm
 exorbitationem. Ex his omnibus (iuxta tropū) concin-
 nē, liber iste accipitur homo, qui scriptus est intus et fo-
 ris, sed inuolutus. Est homo liber mandatorū et legū dei, *Ezech. 2.*
 scriptus intus, per inscriptionem legis naturalis in cor no-
 strū: Scriptus et foris, per admirabilissimā et sapientiæ dei
 plenissimā membrorū ordinationē et sitū, vt dictū est ex
 parte. Sed inuolutus est, clausus est, Ideo oportet eū aperi-
 re, et expandere ad legendū, et in lege Dei, quæ in nobis
 scripta est, legere et meditari die ac nocte: Scrutari scri- *Psal. 1.*
 pturas eius, et sicut animal mundum, eas ruminare, & cū *Ioan. 5.*
 memoria cōferre in corde nostro: Meditando si fidem ve-
 ram, descriptam in numero articulorum manuum habe-
 las, et in ea stabilis sis et immobilis, tam in prosperis quam *Leuit. 11.*
 aduersis. Si spem firmam repositam habeas in cælis, quam *Luc. 2.*
 erecta tua statura tibi ingerit corporis tui. *1. Cor. 15.*
Col. 1. *Heb. 6.* *Col. 1.*

R 2 Si

B. Si charitatem dei & proximi sinceram serues in opere,
 quam in omnibus membris binis & sensibus tibi ingerit
Ephe. 5. corpus tuum. Si, proximis tuis benefacis, eos foues, nutrit,
 defendas, iuues & custodias à malo sicut tua ipsius mem-
1. Cor. 12. bra, sumus enim inuicem membra. Si aliorum onera, infi-
Gal. 6. mitates & grauamina portas, tum morum, tum corporum,
Ephe. 5. sicut tui corporis membra defectum vel grauamen. Et tam
 sollicitus sis, vt alijs subuenias, seruias, ministres quacumq;
 infirmitate grauatis aut onere pressis, sicut opem fers ti-
Rom. 12. biipsi, & cupis tibi subueniri. Si gaudes cum gaudentibus:
Job 30. Fles cum flentibus & afflictis. Si anima tua compatiatur
1. Ioan. 3. pauperibus: Et nō solū lingua & sermone, sed opere po-
Matt. 25. tius & veritate diligas & subuenias necessitatem patienti-
1. Pet. 2. bus: et operibus misericordiae, tum spiritualibus, tum cor-
Ioan. 13. poralibus, omnes demerearis, Nō solū amicos sed etiam
Ephe. 5. inimicos, Non solummodo diuites sed etiam pauperes: no-
 tos pariter & ignotos, benedicentes & te maledicentes:
 Hęc est gratia apud deum, hoc est veri amoris insigne, per
 quod cognoscimur si sumus discipuli Christi: & dei, sicut
 filij charissimi imitatores in dilectione vera. Demum (vt
 breuis sim) tecum reputa, si absq; vlla exorbitatione am-
 bules in lege domini, custodiendo omnia & singula decem
Eccī 6. mandata, in numero digitorum pedum & manū tibi ob-
Luc. 17. oculos posita. Et cum hęc omnia feceris, non te extollas
Psal. 113. in cogitatu tuo: nec eleuet te cor tuum, sed humiliter po-
 tius senti de teipso: Nec tibi, sed nomini domini da glori-
Phil. 2. am de bonitatis operatione. Quia ille operatur in bonis
Luc. 17. & rectis corde, & velle & perficere pro sua bona volun-
 tate: Eius ergo gratiæ acceptum refer, quicquid boni fe-
 cisti. Et cum omnia quæ præcepta tibi erant, fecisti, ser-
 heus, quo tendo? præter institutum, in longum calamus
 defluxit. .

Mors.

Moralia legis diuinæ multis modis sunt declarata.

Caput XXXV.

Moralia præcepta legis multis modis, legis datæ tē- A
pore Deus declarauit: Tum per iustos populi mo-
deratores, tum per prophetas sanctos in gente Iudeorum.
Apud gentiles vero, oblitteratam legem cordium, per phi-
losophos tam pulchriè tam exactè, tam deniq; perfectè de-
clarauit: vt miraculum ferme sit, quod in solo lumine na-
turæ (nam lumine fidei expertes erant) tam profunda &
vera de virtutibus moralibus documenta inuenire & tra- Rom. 1.
dere potuerunt. Verùm Deus quem ignorauerunt, eis re- Iacob. 1.
uelauit, à quo est omne donum optimum, & omne datū Eccī 1.
perfectum, insuper & omnis sapientia.

Et cum philosophorum pius & assiduus labor, quo do- B
cumenta de bonis moribus, conformia in multis & pene
in omnibus decem decalogi præceptis, quibus (vt in ada-
gio est) ex bestijs homines fecerunt, attēderetur à paucis,
exufflarentur pene ab omnibus: & totus ferè mūdus post
vana idola ambularet, corrupt & abominabilis in studijs
suis esset: factum est paulatim, vt nec vestigium quidē vl-
lum propter abundantiam malitiæ & nequitia, legis natu-
ralis in hoībus esset reliquū. Nā sicut imagines hominum:
in lapidibus, aut laminis insculptæ scripturæ, tetro fumo
aut immundicijs, aut stercoribus fædantur, decorē & pul-
chritudinem amittunt abscondunturq;: adeò, vt nec faci-
es imaginum, nec literæ aut scriptura lapidibus & laminis
impressa, videri, agnosci, discerni possit, nec legi. Haud se- Luc. 15.
cus contingit in homine: qui cum à Deo salutari suo rece-
dit, & diabolo adhæret & seruit, mox facies animę suę, qua
ad imaginem & similitudinem Dei factus est, per fumum
superbiæ denigratur super carbones ut in plateis & vijs Thre. 4.
suis agnisci nequeat: et scriptura intus & foris ei impres-
sa (per modū qui dictus est ex parte) maculatur, fœdatur,

R. 3. occult-

occultatur & abscondit per immūdicias luxuriarum, & stercorarauaritiæ, ut legi, videri & cognosci nō possit. Et eo modo à vijs iusticiæ, nō solummodo exorbitauit gentes quæ Deum ignorant, & legem scriptam non habent: sed & in lege gloriates Iudæi: tum Christo quoq; iniciati, qui gloriantur in verbo Dei & euangelij non faciunt legem & euangelium, magis autem iniquè agunt superuacue: peccatum squæquaq; absq; omni timore. Viuit sicut eq; & mulieribus non est intellectus. Eiusmodi homines, honorem diuinæ imaginis & similitudinis in quo creati sunt, non intelligunt, non attendunt, scire nolunt. Ideo vita sua detestabili, & Deo odibilibus operibus quæ faciunt, comparatur iumentis insipientibus, & similes illis sunt, Imò multo viliores & peiores. Sic Cretenses malæ bestiæ ait apostolus Ius, semper sunt mendaces, ventres, pugnacij. Ad tales bestias, tuba euangelij pugnauit Ephesi. Sed quid eos bestias voco, cum sint dæmones & diaboli filii, cuius desideria & opera faciunt. Sic Elimam, apostolus vocat diaboli filium: Sic Iudam Christus dixit esse diabolum: Et diuum Petru, pro Christo zelantem, sed non secundum scientiam, satanam vocat: Quia in paternæ voluntatis mandato adimpledo, ei (quamvis ignorans ex amore carnali) obstatit. Verum, cum homines nec legem naturalem, nec scriptam datam Iudeis, nec moralem datam per mundi sapientes seruarent, tunc alios seruos Deus misit ad colendam vineam, ad iusticiæ defensionem, & æquitatis inculcationem.

C Nam tunc per reges & principes, qui regunt per ipsum. (Quia omnis potestas à Deo est, ut ipse dominatur super omnia regna hominum, & quibuscumque vult, dat illa) Rom. 13. iustas leges decretit: iuxta illud: Per me principes imperant, & potentes decernunt iusticiam. Per iustas inquam Proh. 8. leges, filiorum belial & desertorum coercebatur impietas, malitia & nequitia, propter penam quam transgressores

bus infligebant: & tuta mansit inter improbos innocētia. Nihilominus omnes istae leges & iusticiæ imperfectæ erant. Nec iustificabant ex se, culpas laxando suorum obseruatorum, nec eos introduxerunt ad regnum cœlorum; quod sola lex euangelica facit. Quia veritas & gratia per Iesum Christum facta est: de qua paulo in *Ioan. 1.* in multis plura

De cœrimonialibus preceptis. Caput XXVI.

Caeremonias item varias Iudæis imposuit & præcepit Deus, qbus partim ab idolorū cultura, quæ oīsmali radix & causa fuit, ad quam etiā propensissimi erant, reuocabantur: partim, magnum pietatis sacramentum redēptionis humani generis figurabatur. *Quod & sancti prophætæ clarius prædixerunt.*

Verū gens Iudaica, gens duræ ceruicis & contentiofaerat: rebellis, exasperans & incredula. Ideo ut metu pœnarum, mali retraherentur à malis, dura grauia & terroris plena præcepta iudicialia eis dedit, vt ex decursu illius legis multis in locis adparet. Lex autem ista iudicialis non iustis, sed iniustis posita est. Sicut mente captis aversis in furiam, ne ledant aliōs aut damno afficiant ligantur, & compedibus cohibentur. Sanis & modestis nihil ale infertur. Sed & si furiosi melius habuerint, sensus & ratio eis reddita fuerint, à vinculis absoluuntur & vt Nabuchodonosor in pristinum gradum & honorem restituuntur: Sic expertus medicus nonsana, sed putrida, infecta, igne accensa membra, vrit, secat, mordet. Sic malè habentibus dantur succi amari: postquam conualescunt, non ita: Sic pueri, virgis & minis ad studia & virtutes æmulandas coguntur: At cum facti sunt *Galat. 4.* viri, & euacuauerunt ea quæ sunt paruuolorum, non sunt *1. Cor. 13.*

ampli-

amplius sub tutoribus & auctoribus: sed ulterius emulantur charismata meliora, propensoq; animo per vias iustitiae ambulant, & virtutis & Dei amore. Sic, sic pater misericordia tuu, medicus animarum, doctor parvularum, ut nobis utile est quod ipse nouit, diuersa diuersis temporibus pracepta sunt.

Psal. 147. Iustis dedit. Lex autem illa solis Iudeis data fuit.

Triplicia sunt legis praecpta. Caput XXVII.

A Triplicem vero hanc praceptorum legis differetiam diversis verbis in multis locis expressam legimus in bibliis sacris. Non est alia gens, dixit Moses, sic inclita, ut habeat ceremonias, iustaque iudicia, & universam legem, quo ad moralia praecpta quam ego hodie propono ante oculos vestros. Eandem distinctionem praceptorum, ferme sub eisdem verbis, habes clarissime: Deut. 6. d & 32. a & 11. c Exod. 13. b. Neemias 1. c 9. c Psal. 77. a & Luc. 1. a. Prolixitas vitande gratia, verba non descripsi in presentiarum. Hanc distinctionem qui ignorant, de operibus legis dillicant, sicut ceci de coloribus: ideo turpissime impingunt etiam in foribus & in luce clara. Et volentes esse legis doctores, non intelligunt; neque quae loquuntur, neque de quibus affirmant. Ex lege ipsis data, cognoverunt iusti istius temporis, quae esset voluntas Dei beneplacens. Hanc legem Iudeus Moses dedit: sed nemo eorum hanc legem fecit: In hac gloriantur, sed per eius pruaricationem, Deum in honorebant, & nomen Dei per eos blasphemabatur inter gentes. Legebant prophetas, sed doctrinas eorum non custodiabant: Imo viuos prophetas & iustos odio iniquo oderunt, & gratis persequebantur & iniuste, sed mortuos honorabant et sepulchra eorum edificabant.

Christus dedit euangelium, quod est lex amoris

Caput XXVIII.

Tunc

Tunc pater misericordiarum & Deus omnis consola- **A**
 tionis, cum venisset plenitudo temporis, filium su-
 um vngenitum misit in terram, carnem factum: futurum
 ratus, ut tanta benignitas obstinatos emolliret, tanta pie-
 tas flecteret, tam stupendus amor eos accenderet ad reda- **1. Cor. 1.**
 mandum qui eos tantopere amauit. Venit sapientia ipsa, **A&f. 1.**
 venit vnicus legislator, venit vnicus magister, & facere cæ **Jacob. 2.**
 pit & docere quæ esset voluntas Dei perfecta: Et dedit le-
 gen amoris & fidei, legem clementiæ, regalem & perfectę
 libertatis, legem nouam omnia innouantem: & ex veteri- **Rom. 8.**
 bus noua omnia facientem, euangelium æternum videli-
 cet, quod est lex spiritus & vitæ, per quod liberauit nos à **Act. 15.**
 lege peccati & mortis, à lege oneriis importabilis & maledi- **2. Cor. 5.**
 ctionis, factus pro nobis peccatum & maledictum. At euā **Gal. 3.**
 gelium alia lex non est à lege naturæ, Mosi, morali & prin-
 cipum huius mundi quo ad moralia præcepta, sed imper-
 fectionis istarum suppletiva, perfectiua, & cōsummatiua.
 Nam quod impossibile erat istis legibus, & in quo infirma- **Rom. 8.**
 bantur in carne (ut dicit apostolus) Deus misit filium su-
 um in similitudinem carnis peccati, & de peccato dam-
 nauit peccatum in carne sua, vt iustificatio, consumma-
 tio & suppletio non solum legis Mosi, sed & aliarū imple-
 retur in nobis, si tamen non secundum carnem, sed secun-
 dum spiritum ambularemus & viueremus.

Evangeliū unum est cum lege & idem in spiritu
Caput. XXIX.

VNDE Euangeliū Christi non aliud est, euangeliū **A**
 à lege mosi, sed lex secundum spiritum viuificantē **Gal. 1.**
 intelligatur, prætermissa litera occidentur. Verba namq; **2. Cor. 3.**
 Christi, spiritus & vita rectè intelligentibus sunt. Nam e- **Ioan. 6.**
 vangelium perficit legis imperfectionem, infirmitatem
 S consu-

cōsummat, obscuritatē declarat atq; ob oculos ponit: dignoq; demonstrat: quæ olim adūbrata, vel implicita vel promissa fuerunt. Sed & vitā æternā obseruatoribus suis promittit & reddit, quod lex facere nequibat, eò quod illo tempore Chirographum decreti, nōdū deletū erat & crucifixum. Nec dū mūdus recōciliatus, per debiti Adæ solutio nem: Nec diabolus foras eiectus. Nec captiuua captiuitas liberata: Nec dum Christus ascenderat, iter pandens ante eos. Quia nihil ad perfectum adduxit lex.

Consilia perfectionis etiam legis tempore à nonnullis servata sunt. Caput XXX.

ATque euangelium est omnis consummationis finis & plenitudo, supra præcepta addens perfectionis & salutis consilia, quæ & legis tempore à nonnullis sunt seruata, qui in via altiori, arcta & regia corā Deo & cum Deo ambulauerūt, & eidē in iusticia & sanctitate, omnibus diebus vitae suæ seruierūt, & erant pfecti in timore & amore Dei. Sic virginitatē purissimā illibatamq; seruauit Iosue, dilectus Deo & hominibus. Seruauit virginitatē tunc temporis (vt paucos cōmemorē) Esaias propheta regius, Hēlias zelator legis seruētissimus: Hieremias sanctus ante quā natus: Ioānes, quo inter natos mulierū nullus surrexit maior. Salutis exordiū, virgo Maria: et Ioseph iustus, electus et prelectus spōsus eius. Vide Hieronimum. Paupertatē voluntariā, seruauere Rechabite, quorū institutū Deus ipse super omnia benedictus in secula, suo extulit eulogio: telle viro dolorū Hieremia: Obedientiā singularē filij prophetarū seruauerunt. Verū ex quo sacerditas proliū et omnī nobilitate et affluētia, seruatoribus legis tūc promittitur pro mercede: Ideo virginitas expers prolium et paupertas imperfectis et cupiditatis siti estuantibus somitem peccādi præbens, vili pendebatur ignorabatur enim precium harum

hāru euangelicarū margaritarū. Ibi dicebātur beati quib⁹ Prou. 30.
 illa exuberabat. Nūc verò euāgelia clamāt: Beati pauperes Psal. 143.
 spiritu, quoniā ipsorum est regnum cælorum. Et bonum Matt. 5.
 est hominem sic esse, puta innuptum.. Vide legis tempore 1. Cor. 7.
 carnales homines sp̄iritum Dei non habentes, mysteria re
 gni Dei ignorantes (quod nihilo secius falsissimum erat)
 continentiam virginalem, orbitatem prolium, & pauper-
 tatem, pro nihilo habuerunt: atque maledictos censebāt,
 eo modo domino seruientes. Sic sterilitatem coniugatis,
 & paupertatem quibusuis, non ad eorum probationem
 aut meritum sed in poenam suorum maximorum peccato-
 rum accidere putabant, quod nihilominus falsissimum e- Matt. 22.
 rat. Errabant, quia scripturas ignorabant & cōsilium Dei. Psal. 17.
 Sed postquam Deus cælos inclinavit, & descendit, post-
 quam per euangelium intonuit Dominus de cælo, & altis Matt. 22.
 simus vocem suam dedit, & veritas ipsa viam Dei in veri- Matt. 19.
 tate docere c̄apit, & Moses amplius non loquebatur, tūc 1. Cor. 7.
 virginitas esse c̄apit in gloria, & continentia consuleba-
 tur in euangeliō regni. Paupertas item voluntaria, pro Matt. 19.
 Christi nomine sponte assumpta c̄apit esse honori, quæ Rom. 10.
 ad omne bonum hominem expeditum reddit & remune- LUC. 18.
 ratur multifariam, in vita quæ nunc est, & in gloria æter-
 na. Quia hic centuplum accipiunt & in futuro gloriam &
 vitam æternam Matth. 19.

Quomodo Christus legem impleuit. Caput XXXI.

Christus (quod falso impij ei exprobabant) non A
 soluit legem, sed adimpleuit: non reprobavit,
 sed approbavit: Non damnauit, sed perfecit & declara-
 uit. Impleuit figuræ in seipso, & quotquot erant pro- Matt. 5.
 missiones Iudeis factæ à Deo. Declarauit obscura, & 2. Cor. 1.
 verum intellectum eorum produxit in lucem. Perfecit
 legem, rigorem iudicialium in lenitatem charitatis &

S 2 pietat-

pietatis commutando: & consilia salutis assequenda methodos, addendo.

Quomodo Christus legem declarauit, illustrauit, multiplicauit. Caput XXXII.

A **Q**uemadmodū Christus dum quinq; panes, hoc est,

Matt. 14. quinq; libros legis, & duos pisces, hoc est, psalmos

Rom. 6. & prophetas, accepit in manus, hoc est operibus imple-

Luc. 9. uit, benedixit ac multiplicauit, multa milia ex eis satiauit.

Ioan. 6. Ad hæc quemadmodum tunc nouos panes nō creauit, sed

Act. 1. allatos benedictionis suæ verbo & virtute multiplicauit:

Psal. 67. sic idem Christus incipiens facere & docere viā Dei in ve-

ritate legem aliam non dedit: sed priorem impleuit, decla-

rauit, cōfirmauit, & per doctrinam fidei spei & charitatis

priorem explicans & extendens auxit. Præterea sunt gra-

num cadēs in terrā, quod fructū multū adfert, si Deus det

incrementum per pluuiam voluntariam & suam ipsius nō

alterius benedictionem. In hoc nobis datur exēplum, vt

Matt. 8. si docendo fructum facere velimus, prædicemus populo

non nostri capit is somnia non nostri cordis inuenta no-

ua, sed per Dei benedictionem & per spiritus sancti in-

ditionem verbum Dei, quod nunquam ad eum redibit va-

Matt. 5. cuum. Vnde Apostolus dixit: Euntes docete omnes gētes,

quecunque mandaui vobis, quod dum facimus humiliter

faciendo videlicet & docendo verbum Dei, magni sumus

& vocamur in regno cælorum. Nam tunc panis verbi Dei,

Matt. 4. qui est cibus piè in Christo viuentium, per orationē qua-

in cælum ad Deum oculos leuamus vt inde auxilium veni-

at nobis, et per benedictionē Dei, in manibus nostris mul-

Matt. 5. tiplicatur, et populo proponitur per prædicationem, & sa-

Luc. 1. tiantur bonis omnes esurientes et sitientes iustitiam. Di-

Rom. 12. uites autem iustos in oculis suis, prudentes apud semet-

ipsos, naufragantes manna cælestē, desiderantes Aegypti offas,

cucume-

Ecumenes & pepones vilia esculēta, porros & cæpas inflā- Nœm. 11.
tes, allia fætentia esurientes, nec non Pasiphaes auiculas,
dimitit inanes. Idēo esurientes & sitiens manent, & ani- Psal. 106.
ma eorum in ipsis deficit, & fame pereunt. Cupiunt ven- Luc. 15.
trem implere siliquis porcorum, & nemo illis dat. Suavis Prou. 20.
illis tamen est, panis mendacij, quæ est falsa doctrina. Sed
panis iste peruersorum dogmatum, in vtero eorum verti- Job 20.
tur in fel aspidum intrinsecus. Boni verò & recti corde, in
dōmo dei, quæ est ecclesia, abundant panibus mundissi- 2. Thes. 20.
mis sanæ doctrinæ, qui corda hominum in omni opere bo-
no & sermone confirmant vsq; in finem.

Quomodo quinq; panes & duos pisces Christus
multiplicauit. Cap. XXX.

O Potentia maiestatis: O sapientia mediatoris. O ex-
uberans bonitas diuinæ charitatis. Quinq; panes & A
duos pisces Christus in manus accepit, & multa hominum
milia, dum esset omnipotentia sua & infinita bonitate mul-
tiplicat, cibādo satiat. Granum sinapis minimum inter se-
mina, proiectum in terram, crescens maius fit omnibus
oleribus, & arbor fit magna, ita ut volucres cæli habitent Matt. 13.
in ramis eius. Quinq; panes & duos pisces legis libros ac- Rom. 4.
cipimus & prophetas qui instar grani sinapis minimi sunt Luc. 13.
fermè inter omnes legum & institutionum libros. Sic
dum Christus in manus suas sanctas scripturas accepit, &
impleuit eas in semetipso, seminavitq; verbum Dei do-
cendo, ac fregit panes, declarando scripturas: adeò panes
isti quinq; & duo pisces in manibus eius sunt aucti,
ut totus mundus capere libros non posset (si
omnia eius opera & verba per fin- Joan. 20.
gula mysteria in ipsis latentia
scriberentur) qui scri- C 21.
bendi essent.

S 3, Panis:

Panis benedictus in apostolorum quoq; manibus est
auctus. Cap. XXXIII.

A Sed & per apostolorum manus, & in eorum manibus
dum panes & pisces istos benedictos populo, verbum
Dei omni creaturæ prædicando proponunt: multiplican-
Matt. 28. tur. Quia dum sancti prædicatores legem Dei faciendo &
Act. 1. docendo populo proponunt, tunc & ipsi fusi per vna-
Matt. 5. onem spiritus verbū Dei extendunt, profundius scrutan-
Rom. 11. tur, & clarius quam antea intelligunt, atq; copiosius, editi
Iob 28. libris abscondita illius, producūt in lucem. Hoc in apo-
stolorum epistolis, in sanctorum doctoři scriptis, factum
esse, & semper fieri videmus. In mensa item credentium
& in manibus (ut dicit Hilarius) crescebat & crescit usque
in hodiernum diem, benedicta à Christo panis yitæ sub-
stantia. Nam boni & recti corde, voluntatem habentes in
Luc. 11. lege domini, dum verbum Dei audiunt & custodiunt, nra-
Ioan. 5. minant, scrutantur, & in corde suo conferunt, multæ
auditæ colligunt & intelligunt, quæ à prædicatore nō au-
1. Ioan. 2. dierunt: Vnctio illos, quam habent à sancto, docet de om-
nibus quæ necessaria & utilia sunt saluti eorum.

Quid duodecim cophini impleti, significant.
Caput XXXV.

A Ec otiosum est, quod discipuli duodecim cophi-
nos fragmentorum, quæ superauerunt eis qui man-
ducauerant & saturati erant, collegerunt. Nam dum tur-
bae satiatæ sunt per verbi Dei prædicationem, multa su-
persunt altiora fidei mysteria, quæ illi nō possunt capere
& profectionis documenta, quæ non possunt seruare. At
Phil. 3. apostolici viri, & quicunq; perfecti sunt cum apostolo, et
1. Cor. 12. debent colligere ne pereant in suas sportas librorum, &
Apo. 14. æmulatoribus meliorum charismatum, Christumq; quo-

cunq; ierit sequētibus tradere credenda, & facienda proponere; Sic Basilius magnus: Sic sanctus Hieronymus: Sic sanctus Benedictus: Sic sanctus Augustinus: Sic sanctus Franciscus, sic & alij multi sportas suas ex reliquijs & verborum Christi fragmentis collegerunt: & regulas, methodos doctrinæ euangelicæ, vias excellentiores, crucis Christi semitas, nucleos euangelij, conscripserunt & seruauerunt, & volentibus seruandas tradiderunt. Nihilominus, turba saturata dicitur: Quia & si simplices filij dei, paruuli & pusillus grex, mystica & recondita fidei, rimari et capere nequeunt, vti etiam altiora se inquirere non debent, Ecclesiastes 3. nec curiose scrutari maiestatem, ne opprimantur à gloria, Proverbs 25. nec sua possunt omnia relinquere ac pauperibus destribuerre, nec virginitatem seruare, nihilominus, viam mandatorum Dei currendo, brabecum vitæ æternæ obtinere possunt. Sic in fine seculorum et in plenitudine temporis, per euangelium gratiæ suæ, vnigenitus qui est in finu patris, nobis manifestauit quæ sit voluntas dei perfecta. Quicunque ergo fecerit voluntatem Dei, quam euangelium docet, ille Christi frater, soror et mater est, Intrahit in regnum cœlorum. Hic beatus in suo facto est.

Et tantum de Secundo libro.

DE

Rom. 12.
Matt. 12.
Matt. 7.
Luc. 1.